SPECIFICUL JOCULUI DIDACTIC ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Elena Lucia MARA,
Prof.univ.dr., Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Abstract: During low school, the vocabulary doubles, and the child changes his language positively, by mastering the rules of grammar and pronunciation, acquiring writing and reading skills, skills for learning synonyms and antonyms, improving expression. There may be some pronunciation errors such as dysgraphia, dyslaxia. The schemes used require the active participation of imaginative processes, especially reproductive imagination. The student is often in a position to reconstruct the image of a reality. Another specific feature is that these children are beginning to be interested in the outcome of the game. It attracts not only the fun aspect, but also the opportunity to manifest collectively, to show their skill and skill. Due to the fact that inhibitory mechanisms begin to develop at this age, children can stay calm during the game, not to embarrass their classmates, to answer only when asked, when it is their turn, etc. The rules of the game are beginning to be more general. Now the games with more rules are becoming accessible, and the participants are starting to pay more and more attention to them. However, it is necessary that the rules be formulated and explained clearly in advance, possibly demonstrating the actions that children must take in the game.

Keywords: low school, skills, didactic game, psychologigal profile, the game's aim

1. PROFILUL PSIHOLOGIC AL VÂRSTEI ŞCOLARE MICI

Odată cu introducerea în mediul şcolarităţii, copiii au activitate principală învăţatul şi, în şcoala primară, cunoştinţele se acumulează piramidal. Volumul de cunoştinţe, precum şi solicitările, cresc în complexitate odată cu trecerea anilor, iar şcolarul poate evolua numai dacă şi-a însuşit cunoştinţele şi deprinderile de bază în învăţare. La 6-7 ani, copilul începe procesul de integrare în viaţa şcolară ca o necesitate determinată de cerinţele instruirii şi dezvoltării sale. începe un program strict organizat „prilej al primului contact efectiv cu societatea şi cultura". Şcolarul mic se află în faza de acumulare de cunoştinţe concrete, drept pentru care activitatea de învăţare se adresează capacităţii de a percepe. Învăţătorul îl ajută să treacă de la percepţiile superficiale şi fluctuante la percepţii diferenţiate, la observarea esenţialului. Ca etapă superioară a percepţiei, se dezvoltă spiritul de observaţie (voluntar, sistematic, analitic).

Şcolarul mic se află în situaţia de a manipula o cantitate mare de informaţii. Acest lucru nu ar fi posibil fără transformarea cunoştinţelor în reprezentări „activităţi cognitive de două feluri: scheme şi imagini". După J. Piaget, la 6-7 ani copilul se află în stadiul preoperaţional (inteligenţa prelogică, simbolică, egocentrică), după 7 ani se află în studiul operaţiilor concrete, iar spre 11 -12 ani în stadiul operaţiilor formale. Are loc saltul de la gândirea reprezentativă la gândirea operativă, pe baza operaţiilor logice „acţiuni interiorizate, reversibile şi structurate". Reversibilitatea marchează progresul în dezvoltarea intelectuală şi reprezintă un beneficiu al gândirii şcolarului mic. Copilul se remarcă prin gândirea logică, organizată şi concretă, ceea ce înseamnă că ideile abstracte - cum ar fi noţiunile de forţă sau energie din fizică - nu sunt înţelese. Datorită gândirii logice, copilul înţelege principiul conservării (1 kg puf = 1 kg de fier),

spaţialitatea, distanţa şi direcţia. Principiul conservării cantităţii apare la 7 - 8 ani, cel al greutăţii la 9 - 10 ani, iar cel al conservării volumului apare la 11 - 12 ani. O caracteristică dobândită de gândire în această perioadă este reversibilitatea, în special a numerelor (de exemplu, dacă 3+4=7, atunci 7-4=3). Eliminarea egocentricităţii infantile îi face pe şcolari capabili să înţeleagă lucrurile din perspectiva altor persoane, totodată disparând miturile legate de Moş Crăciun, Moş Nicolae etc. Mai persistă, încă sincretismul, iluzia momentană în raportarea cantităţii. Se dezvoltă operaţiile gândirii: analiza, sinteza, comparaţia, generalizarea, abstractizarea, clasificarea.

Şcolarul mic nu mai este prizonierul propriului său punct de vedere „să gândească ceea ce vede" (gândire egocentrică) ci se află în situaţia de a lua în considerare o diversitate de puncte de vedere „vede ceea ce gândeşte", drept urmare a cristalizării structurilor mintale ce au la bază achiziţia reversibilităţii. Regulile operative sunt considerate drept algoritmi ai activităţii intelectuale de tipul: algoritmi de lucru (de aplicare-rezolvare); algoritmi de identificare (recunoaştere); algoritmi de control (grupări de reversibilitate). De obicei, şcolarul mic întâmpină dificultăţi la ultimele două tipuri de algoritmi, fapt pentru care se utilizează şi jocul didactic, întâi în planul acţiunilor concrete, apoi în cel al acţiunilor mintale. Construcţiile logice îmbracă forma unor judecăţi şi raţionamente ce-i permit şcolarului să surprindă fenomene inaccesibile simţurilor: permanenţa, invarianţa, ceea ce arată că acum, gândirea se situează în plan abstract, categorial „indicatorul formării operaţiilor concrete îl constituie ideea de invariantă, de conservare a unor caracteristici"· (număr, lungime, suprafaţă, greutate, volum).

Surprinderea invarianţei (ceea ce este constant şi identic) este o caracteristică a gândirii logice ce presupune capacitatea de a coordona operaţiile gândirii, de a le grupa în sisteme coerente. "Baza psihologică a admiterii invarianţei este reversibilitatea". În stadiul operaţiilor concrete, operaţiile mintale rămân dependente de materialul concret, ceea ce explică prezenţa gândirii categorial-concretă (noţională), iar în stadiul operaţiilor formale apar formele categorial-abstracte (conceptele). În perioada şcolarităţii mici se dezvoltă cunoaşterea directă, ordonată, conştientizată, sporeşte învăţarea indirectă, dedusă. Se pot alege jocuri didactice ţinând cont că în gândire se manifestă independenţa (8 ani), suplețe (9-10 ani), spirit critic întemeiat logic (10-11 ani).

Sub efectul dezvoltării psihice şi al influenţelor educative, gândirea tinde să se organizeze în jurul câtorva noţiuni fundamentale, cum ar fi cele de timp, spaţiu, număr, mişcare etc. Capacitatea de cunoaştere sporeşte şi datorită memoriei care capătă, treptat, un caracter voluntar, conştient. La şcolarul mic memoria este predominant mecanică şi involuntară, fiind influenţată în special de sentimentele copilului. Abia în jurul vârstei de 9 ani copilul memorează voluntar, iar în jurul vârstei de 10 ani memorarea devine logică şi selectivă. Uitarea este frecventă şi se manifestă mai ales în planul acţiunilor (de exemplu copilul uită des penarul acasă sau îmbrăcămintea de schimb pentru ora de educaţie fizică la şcoală). Se dezvoltă limbajul oral şi scris, iar o latură importantă a limbajului oral o constituie *conduita de ascultare*. Şcolarul mic învaţă să asculte explicaţiile învăţătorului, solicitările colegilor - parteneri de joc.

În perioada şcolarităţii mici vocabularul se dublează, iar copilul îşi modifică în mod pozitiv limbajul, prin însuşirea regulilor de gramatică şi pronunţie, achiziţionarea aptitudinilor de scris şi citit,aptitudini pentru învăţarea sinonimelor şi antonimelor, îmbunătăţirea exprimării. Pot să apară unele erori de pronunţie ca disgrafia, dislaxia. Schemele folosite solicită participarea activă a proceselor imaginative, în special a imaginaţiei reproductive. Elevul se află adesea în situaţia de a reconstitui imaginea unei realităţi. Imaginaţia creatoare poate fi stimulată şi prin jocul didactic. Elevul creativ „înţelege, prelucrează materialul... face orice fel de sinteze... vine cu propriile explicaţii". Până la vârsta de 8-9 ani imaginaţia este mai săracă, urmând ca apoi să devină mai bogată şi bazată pe elemente logice. Imaginaţia este mai mult reproductivă, dar se dezvoltă treptat cea creatoare, care este stimulată prin joc şi fabulaţie, povestire şi compunere.

În plan afectiv-motivaţional, trăirile intelectuale sunt generate de învăţare, cu reuşite şi eşecuri. Dacă învăţarea devine plăcută, atrăgătoare atunci este posibilă apariţia curiozităţii intelectuale. Viaţa afectivă este dependentă, pe de o parte, de anumite trebuinţe, iar pe de altă parte de relaţiile copilului cu mediul social din care face parte. Se dezvoltă sentimentul încrederii, stima de sine, mai ales prin activităţile bazate pe cooperare. învăţătorul trebuie să vegheze în direcţia cultivării capacităţii de stăpânire a manifestărilor emoţional primare. S-a constatat că una dintre metodele care răspund cel mai bine trebuinţelor şcolarului mic este jocul didactic. Trebuinţa de a se juca este tocmai ceea ce permite copilului procurarea acelor mobiluri de acţiune pentru a-1 implica în participarea activă la propria lui formare. În plan psihic predomină interesul ludic. Exersarea disponibilităţilor ludice prezintă un interes vital.

Motivaţia intrinsecă este cea care declanşează şi orientează activitatea şcolarului, iar afectivitatea este cea care o întreţine prin declanşarea energiei necesare. Emoţiile se echilibrează treptat şi apare sentimentul datoriei. De asemenea, afectivitatea este influenţată de specificul vârstei şcolare când se dezvoltă curiozitatea intelectuală, apar emoţii şi sentimente estetice. Şcolarul mic are o voinţă instabilă şi declanşată de acţiunea autorităţii adulţilor. Când se vorbeşte de voinţa şcolarului mic se poate vorbi de raţionalitate şi premeditare. Atunci când el îşi propune să facă ceva el spune mai întâi,,stai să mă gândesc". Pentru ca activitatea întreprinsă de micul şcolar să fie dusă la bun sfârşit, este nevoie de acţiuni de mobilizare şi concentrare a energiei în vederea învingerii obstacolelor şi atingerii scopurilor conştient stabilite, adică de voinţă „proces psihic complex de reglaj superior...".

Treptat se dobândesc calităţi ale voinţei ce caracterizează capacitatea de efort voluntar (puterea voinţei, perseverenţa, promptitudinea deciziei), care devÎn trăsături voluntare de caracter. Atenţia şcolarului mic poate realiza o optimizare a cunoaşterii, constând în „orientarea şi concentrarea activităţii psihice cognitive asupra unui obiect sau fenomen". Prin antrenarea în activităţi variate, atractive, copilul este ajutat să-şi formeze atenţia selectivă, voluntară. Treptat se dobândesc calităţile atenţiei (volumul, stabilitatea, concentrarea, flexibilitatea, distribuţia). Dezvoltarea cognitivă la şcolarul mic presupune trecerea de la atenţia involuntară şi spontană la cea voluntară - copilul se poate concentra în primii ani de şcoală 30-40 de minute, apoi, la vârsta de 10-11 ani,

până la 50 de minute, însă atenţia îi este distrasă foarte uşor. Atenţia la această vârstă devine selectivă, adaptabilă şi planificată. Capacitatea de concentrare se dezvoltă în timp. De exemplu, dacă elevul de 6-7 ani este solicitat să observe două linii care fac parte dintr-o figură şi i se cere să aprecieze egalitatea sau inegalitatea lungimii celor două, se va constata că punctul de fixare e puţin ajustat.

La elevul de 8-9 ani, diferenţa va fi vizibilă. Deci, experienţa perceptivă a copilului de 8-9 ani îi permite acestuia să exploreze, să dirijeze procesul printr-o serie de strategii astfel încât punctele de concentrare prezintă maximum de informaţie şi minimum de pierderi. În raport cu activităţile desfăşurate, elevii îşi dezvoltă aptitudini. Acestea le asigură un fond pozitiv, inspirându-le încredere, determinându-i să persevereze, să creeze. Aptitudinile speciale pot influenţa dezvoltarea creativităţii şcolarului mic, facându-1 apt să rezolve cu uşurinţă sarcinile de învăţare, să găsească soluţii inedite la problemele ivite. Temperamentul se exprimă prin dinamica şi ritmul activităţii psihice a şcolarului mic. Se urmăreşte formarea trăsăturilor pozitive de caracter, prevenirea şi înlăturarea celor negative. Datorită diversificării câmpului interrelaţional înregistrat în această perioadă, cea de-a treia copilărie este numită „vârsta socială", iar datorită unei atenuări relative a izbucnirilor afective şi a înregistrării gustului pentru fantastic, este numită „vârsta maturităţii infantile". Învăţătorul intră în posesia unor date concludente cu privire la particularităţile de vârstă şi individuale ale elevilor şi prin intermediul jocului didactic, care poate fi considerat o metodă eficientă de cunoaşterea şi educarea şcolarilor mici, fapt demonstrat într-unul din subcapitole.

SPECIFICUL JOCULUI DIDACTIC

Jocul didactic are o serie de caracteristici prin care se deosebeşte ce celelalte jocuri şi forme de organizare a activităţilor comune. Elementele sale componente, trăsăturile caracteristice prin care îşi menţine esenţa de joc şi, în acelaşi timp specificul său de activitate didactică se exprimă prin elementele prezentate în figura 2.1.:

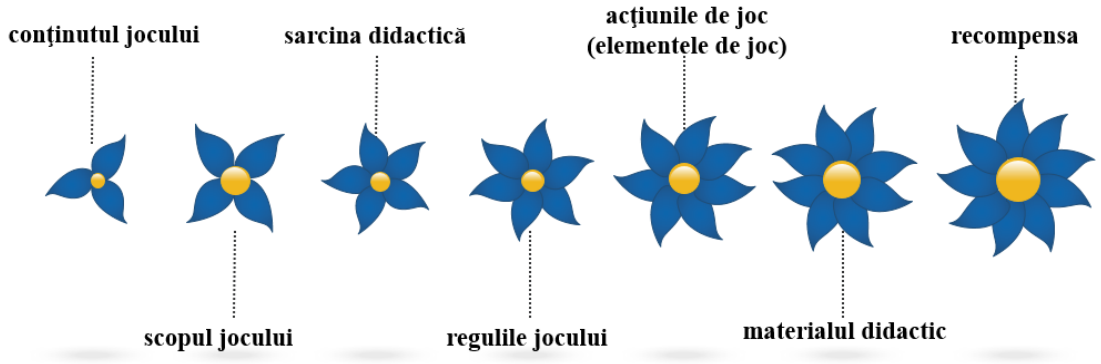

Fig.1. *Componentele esenţei jocului*

Scopul didactic al jocului reprezintă o finalitate educativă şi se formulează prin raportare la obiectivele specifice. El trebuie să fie clar şi precis, pentru a asigura organizarea şi desfăşurarea corectă a activităţii. Unele jocuri se referă la probleme de

natură cognitivă (scop cognitiv), altele urmăresc aspecte de ordÎn formativ (scop formativ), prin analiză, comparaţie, selectare, generalizare, abstractizare. *Sarcina didactică* este problema intelectuală centrală pe care copiii trebuie să o rezolve. Aceasta este legată de conţinutul jocului, de structura lui, referindu-se la ceea ce trebuie să facă în mod concret elevii în timpul jocului pentru a realiza scopul propus. Jocul didactic cuprinde şi rezolvă cu succes, în mod obişnuit, o singură sarcină didactică, ce reprezintă esenţa activităţii.

Sarcina didactică declanşează operaţii intelectuale precum: recunoaştere, descriere, numire, reconstituire, comparaţie, etc. Acest aspect trebuie să se reflecte în modul în care dascălul formulează aceste sarcini, ţinând seama de următoarele caracteristici:

- să fie definită sub forma unui obiectiv operaţional, cuprinzând un singur aspect al conţinutului şi precizând ceea ce trebuie să facă în mod conştient şi concret copiii în desfăţurarea jocului, pentru a realiza scopul propus;
- cuprinde o problemă care trebuie rezolvată de către toţi copiii,
- antrenează întreaga personalitate a copilului; chiar şi atunci când jocul didactic este integrat în activităţi de consolidare/recapitulare, nu trebuie să facă apel numai la memoria reproductivă, ci la întreg sistemul intelectual (la operaţiile gândirii, capacitatea de asociere, flexibilitate, fluiditate, etc.)
- valorifică în diferite moduri cunoştinţele, deprinderile şi priceperile.

Conţinutul jocului didactic este reprezentat de sfera cunoştinţelor, priceperilor, şi deprinderilor, în majoritate asimilate anterior, în grade diferite, în funcţie de acestea jocul având menirea de a le consolida şi a le verifica. Acesta include conţinutul de învăţare, predare, evaluare şi autoevaluare ce trebuie însuşit de către copii. Pentru ca jocul didactic să să-şi atingă scopul propus, conţinutul acestuia va respecta câteva principii:

- să fie în cooncordanţă cu particularităţile de vârstă şi individuale ale copiilor;
- să fie atractiv, diversificat, accesibil, recreativ, antrenant;
- să fie în cooncordanţă cu sarcina didactică, adică cu ceea ce trebuie să facă în mod concret elevii în timpul jocului;
- să permită valorificarea la maximum a materialelor didactice

Conţinutul jocului didactic are tematică variată:

1. Omul şi viaţa socială înfăţişare (corpul omenesc); activitate în familie şi în societate; comportamente; obiecte de îmbrăcăminte; obiecte de toaletă; jucării; alimente; profesii, mijloace de transport, ş.a.
2. Natura anotimpuri; fenomene ale naturii; animale; plante;
3. Limbajul (jocuri de exersare a vorbirii) aspect fonetic; lexic; structură gramaticală;
4. Exersarea capacităţilor şi proceselor psihice atenţie; memorie; gândire, ş.a.

Regulile jocului concretizează sarcina didactică, arată cum trebuie rezolvată problema intelectuală, arată căile de organizare a activităţii ludice. Regulile jocului sunt cerinţele care dirijează conduita şi acţiunile copiilor în funcţie de structura particulară a jocului; indică acţiunile de joc şi succesiunea lor, reglementează distribuirea rolurilor şi relaţiile dintre copii, stimulează sau inhibă manifestările comportamentale ale

participanţilor la joc. Ele sunt prestabilite şi obligatorii pentru toţi participanţii. Fiecare joc didactic are cel puţin două reguli:

- prima regulă traduce sarcina didactică într-o acţiune concretă, atractivă; Exerciţiul este transpus în joc.

- a doua regulă are rol organizatoric şi precizează momentul când trebuie să înceapă, să se finalizeze o anumită acţiune a jocului, ordinea în care intră în joc. Sarcina didactică este transpusă într-o acţiune concretă.

Acceptarea şi respectarea regulilor jocului îl determină pe copil să participe la efortul comun al grupului din care face parte, să-şi subordoneze interesele individuale celor ale colectivului. La fel ca în cazul celorlalte componente ale jocului didactic, există şi aici anumite cerinţe pe care regulile de joc trebuie să le respecte:

- să fie clar formulate, astfel încât să fie înţelese de toţi participanţii la joc;
- să fie concise, pentru ca prezentarea lor să nu ocupe prea mult loc în economia de timp a jocului şi să nu necesite un efort de memorie prea mare din partea elevilor;
- să fie corecte şi echitabile;
- să fie cunoscute şi acceptate de toţi elevii.

Acţiunile de joc (elementele dau procedeele de joc) sunt mijloace prin care jocul devine o acţiune plăcută, distractivă, relaxantă. Ele antrenează copiii la o activitate intelectuală al cărei efort nu este conştientizat, ele dinamizează participarea şi favorizează obţinerea performanţelor. Într-un joc se pot folosi mai multe elemente sub formă de: întrecere (individual sau pe grupe), cooperare (spirit de colectivitate), recompensare (recompense morale, materiale), penalizare în caz de abatere de la regulile jocului, aplauzele, încurajările. Se pot organiza şi jocuri în care întrecerea, recompensa sau penalizarea să fie evitate. Elementele de joc cuprind momente de aşteptare, surpriză, ghicire, mişcare, întrecere. Surpriza are rolul de a stârni curiozitatea şi interesul copiilor pentru activitatea ce va urma („reflexul de orientare"). Odată declanşat acest „mecanism" desfăşurarea jocului se face cu mai multă eficienţă. Ghicirea nu e nici ea un scop în sine; punând copiii să ghicească, se realizează o mobilizare a atenţiei lor, a memoriei şi mai ales a gândirii şi a imaginaţiei. Efortul este depus cu plăcere deoarece copiii se află în stare competiţională" (cine ghiceşte?). Întrecerea menţine şi ea trează curiozitatea, interesul, stimulează voinţa şi formează spiritul colectiv. Mişcarea, în jocurile în care e solicitată, răspunde unei necesităţi intrinseci a copilului şi satisface această necesitate. Toate elementele menţionate creează acea valoroasă stare afectivă – distracţia, buna dispoziţie pe fondul căreia copilul asimilează mai repede, mai uşor şi mai trainic cunoştinţele şi deprinderile transmise.

Materialul didactic trebuie ales şi realizat din timp, corespunzător pentru a contribui efectiv la reuşita jocului. Varietatea materialului didactic constă în: jetoane cu desene, cu operaţii, cu figuri geometrice, bileţele în trăistuţa fermecată, jucării, rebusuri, etc. Un material didactic adecvat conţine o problemă didactică de rezolvat, este uşor de manipulat de copii, este atractiv, interesant. *Recompensa* Indiferent de tipul de recompensă (verbală - încurajări, evidenţieri, aplauze, calificative - sau materială - diplome, premii, jucării, fructe), elementele de recompensă reprezintă finalitatea avută

în vedere de către copii. Acestea asigură trăiri şi satisfacţii personale, adică mobilul afectiv – motivaţional pentru următorul joc. Ingeniozitatea şi tactul pedagogic îl vor ajuta pe cadrul didactic să găsească forme şi tipuri de recompense adecvate atunci când îşi proiectează demersul didactic.

Pentru a influenţa dezvoltarea intelectuală a copiilor prin intermediul jocurilor didactice, este necesar ca învăţătoarea să ţină seama de particularităţile specifice ale jocurilor la clasa de elevi. În acelaşi timp să fie preocupată şi de complicarea gradată a sarcinilor didactice ale jocului pentru a nu întârzia sau stagna dezvoltarea copiilor. Sarcinile didactice pe care le rezolvă şcolarii mici de 6-7 ani (nivelul II) sunt mai complexe decât cele ale preşcolarilor. Interesul lor pentru joc creşte dacă eforturile sunt mai mari. O altă particularitate specifică este aceea că pe aceşti copii începe să-i intereseze şi rezultatul jocului. Îi atrage nu numai aspectul distractiv, dar şi posibilitatea de a se manifesta în colectiv, de a-şi arăta iscusinţa şi priceperea. Datorită faptului că la această vârstă încep să se dezvolte mecanismele inhibitorii, copiii pot să stea liniştiţi în timpul jocului, să nu-şi stânjenească colegii, să răspundă numai atunci când sunt întrebaţi, când le vine rândul, etc. Regulile jocului încep să aibă un caracter mai generalizat. Acum devin accesibile şi jocurile cu mai multe reguli, iar participanţii încep să ţină tot mai mult seama de ele. Este însă necesar ca regulile să fie formulate şi explicate clar în prealabil, eventual să fie demonstrate şi acţiunile pe care copii trebuie să le efectueze în joc. După 6 ani, jocurile didactice ajung la un nivel şi mai înalt de complexitate. Copiilor le plac mai ales jocurile în care îşi pot manifesta spiritul de observaţie, concentrarea atenţiei, prezenţa de spirit, judecata ageră, priceperea de a combina, promtitudinea în răspunsuri. Semnificativ este faptul că la această vârstă copiii nu ocolesc, ci dimpotrivă preferă sarcinile care le solicită eforturi intelectuale. De asemenea, ei sunt captivaţi şi de jocurile care stimulează perspicacitatea, autocontrolul şi prezenţa de spirit: să-şi frâneze o mişcare, să-şi aducă cu promtitudine aminte de ceva, să nu folosească un anumit cuvânt, să se reţină de la izbucniri de veselie, etc. La această vârstă regulile jocului au un caracter cu mult mai generalizat comparativ cu grupele percedente. Acum nu mai este nevoie ca regulile să fie comunicate odată cu demonstrarea acţiunilor.

Şcolarii mici sunt în stare să memoreze regula şi să-şi aducă aminte de modalitatea aplicării ei; se schimbă în bună măsură şi atitudinea copiilor faţă de reguli – ele devin pentru copii ceva de neclintit. Ei stăpânesc mai bine regulile, li se supun cu mai multă rigurozitate şi pretind respectarea lor fără abatere; când se constată vreo încălcare toţi copiii protestează. Datorită acestui grad de însuşire a regulilor, copiii sunt în stare să se joace şi independent. Faţă de anii trecuţi, interesul şcolarilor mici pentru rezultatul jocului creşte simţitor. Lucrul acesta se vede, pe de o parte din nemulţumirea pa care o manifestă copiii atunci când nu ajung la rezultatele scontate, iar pe de altă parte din bucuria pe care o trăiesc atunci când izbutesc în joc.

Bibliografie

Bloju, C. L. (2013). *Metodica predării limbii şi literaturii române pentru învăţământul primar.* Craiova: Editura Universitaria Craiova.

Ciolan, L. (2008). *Învățarea integrată. Fundamente pentru un Curriculum transdisciplinar*. Iași: Editura Polirom.
Cosmovici, A., Iacob, L. (1999). *Psihologie școlară*. Iași: Polirom.
Geofrey, P. (2007). *Profesorul de azi: Metode moderne de predare*. București: Atelier Didactic.
Nicola, I. (2003). *Tratat de pedagogie școlară*. București: Aramis.